

կրական ցոյցին: Նա սրտագին շնորհակալութիւն յայտնեց՝ թէ ներկայ հասարակութեան եւ թէ հեռու տեղերից գրով շնորհաւորողներին: Ի մէջ այլոց երբ նա իր ընդարձակ ճառի մէջ յիշատակութիւնն արաւ այն թանգագին նահատակների, որոնք հայ գրական ու հասարակական ասպարէզներից բռնի մահով խլուեցան, ամբողջ դահլիճը ոտքի կանգնեց իբրեւ խոր յարգանքի նշան:

2օպանեանի ճառը զօրեղ տպաւորութիւն թողեց հասարակութեան վրայ, որ երկարատեւ ծափահարութիւններով մի անգամ եւս իր համակրանքը բերաւ նրան:

Այսպէս վերջացաւ յորեւնական հանգէսը:

Յորեւնական Յանձնաժողովը հանգանակութիւն է բացած ի նպաստ Յորեւնարի եւ արդէն թէ Պարիզում եւ թէ ուրիշ տեղեր ժողովուած նուիրատուութիւնները շօշափելի գումար են կազմում: Այս հանգանակութեան նպատակն է միջոց տալ բազմաշխատ գործիչին՝ հանգիստ սրտով շարունակելու իր գրական գործունէութիւնը:

ՍԱՐԴԻՅԱՆ

Ամստերդամ, 14 Յունուար 1925:

Ս Ա Տ Ե Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ Յ. — Հայ-Երանսական Ռուսումնասիրութիւնը, Վիեննա, Միխիթ. տպարան, 1922, 8°, էջ 1-192:

Թիւրեքեան, որ տասնամեայ ժամանակէ մը աւելի (1896—1907) իբրեւ արքունի բժիշկ Պարսից Շահին ծառայած է (Հմմտ. Հ. Գ. Այտընեան, ԲՁՄՎՊ. 1921, էջ 198), ձեռնարկած է իր ծանր բժշկական զբաղումներուն համընթաց ուսումնասիրել նաեւ պարսկական լեզուն եւ մատենագրութիւնը՝ այն գիտակցութեամբ, որ պարսկերէնի գէթ հարեւանցի ծանօթութիւնը «Բուն իսկ մերինը լուսաբանելու համար անհրաժեշտ է» (Հայ-Երան., էջ 7): Այս ուսումնասիրութեանց արդիւնքը են ահա «Արիահայ բառարան», «Հայ-Երանական ուսումնասիրութիւնը», «Համասեր եւ կրկնարկ խումբեր», եւն:

Արիահայ բառարանով (Հմմտ. Հ. Ն. Ա. Կիւնեանի մատենախօսականը ՀԱ. 1921, էջ 635): «Երկու կողման հասարակ եղող բառից միմեքքը տալէն յետոյ», հարկ կը համարի թիւրեքեան իր «Հայ-Երանական ուսումնասիրութիւնը», գործով «Լեզուն քիչ մ'աւելի խորերը մտնել եւ քերականական երեւոյթներն ի վեր հանել, ցուցնելու համար թէ ուր կը միաբանին եւ ուր կը տարաձայնին այս երկու բարբառները» (տես էջ 7—8):

Այս նպատակակէտին հասնելու համար իր նիւթը բաժնած է երեք մասի: Ա. մասին մէջ (11—40) կը խօսի երեք գլխով պարսկերէն լեզուն զանազան հարստութեանց ժամանակ կրած փոփոխութիւններու վրայ: Բ. ին մէջ (40—132) կ'ամփոփէ Հայ-Երանական համեմատութիւնները՝ ընդհանուր հայեացք, Տառադնութիւնը՝ համառօտիւ կը պարզէ մէն մի տառերու հնչումը, նախ բաղաձայներու ապա ձայնաւորներու եւ երկբարբառներու. այնուհետեւ «Պահլավահայ ձայնաշըջութիւնը» վերնագրին տակ յառաջ կը բերէ պահլավերէնի եւ հայերէնի տառափոխութիւնները: Իսկ «Քերականական համեմատութիւնը» գլխոյն մէջ մի առ մի կը համեմատէ քերականական մասունքները, համաձայնական օրէնքները, ձեւերն ու դարձուածներն եւն: Գ. մասին մէջ կը դնէ պահլավ գրականութեան նմոյշներ, Արտա-Վիրաֆնամակ, (133—153) իրր կենդանի ապացոյց իւր հաստատածներուն: Ապա ամփոփելով իւր ըսածներն հետեւեալ եզրակացութեան կը յանգի, թէ «Հայ լեզուն բառամիմերէն մէջ տիրող տարրը երանականն է, մինչեւ հիմայ ճանչուածներէն դատելով $\frac{1}{3}$ ի համեմատութեամբ, մինչ միւս $\frac{2}{3}$ ներք կը բաշխուին Յոյնի, Ասորիի, եւ աւելի հին յարաբերութեանց ելելով՝ Տուրանականի եւ այլ մեզի քիչ ծանօթ կամ անծանօթ այլեւայլ բարբառներու վրայ:

Իսկ քերականական կարգաւորութեան մէջ տիրական շեշտը տուողն Յոյնն է, ան է որ քերած քերթած յղած կանոնաւորած է լեզուն կամ այլ իմն ըմբռնմամբ՝ Ատաղծի մատակարարները բազմազան, այլ վերին ճարտարագետը նրբամիտ եւ նրբախօս Յոյնն է: Այս եզրակացութեան տարաւ մեզ մեր փանաքի ուսումնասիրութիւնը» (169—170):

Գրքին 171—185 էջերը բռնած են կոչեանի մէջ (1917 Յունիս 9) արդէն հրատարակուած «Թարգմանիչք եւ Հայ լեզուն» Յօդուածն իրր Յաւելուած:

Ահաւասիկ համառօտիւ գրքին բովանդակութիւնը, իսկ արժէքը:

Ընթերցողը կարդալով հեղինակին եզրակացութիւնը, ինքն ալ իր կողմանէ այն հետեւութիւնը պիտի հանէ, թէ քանի որ հայ լեզուին ատաղձը կը կազմեն երանական, տուրանական եւ ուրիշ հին ծանօթ եւ անծանօթ լեզուներ եւ ձեւողն ու կերպաւորողն ալ յոյն լեզուն է, ուրեմն հայերէն լեզու մը գոյութիւն չունի: Որ սակայն սխալ է: Եւ ի զո՞ր ուրեմն տասնեակ տարիներ յառաջ Հիւսիսային եւ Փ. Միւլ-Լեր իրարու դէմ կը պայքարէին հայերէնի դիրքը լեզուներու խմբին մէջ որոշելու համար:

Ինչ բանէ առաջնորդուած է Թիրեաքեան այս սխալ եզրակացութեան: Այս հարցին պատասխանը շատ պարզ է անոր համար, որ ծանօթ է մեր բժիշկ բանասէրին կենսագրութեան: Թիրեաքեան պաշտօնով բժիշկ ըլլալով դիւրութիւններ եւ ժամանակ չէ ունեցած պատմական եւ մանաւանդ լեզուաբանական ծանօթութիւններ առատօրէն ձեռք բերելու: Եւ միւս կողմանէ, ինչպէս բոլոր գրութիւններէն կը տեսնուի, իր տրամադրութեան տակ նորագոյն եւ կարեւոր աղբիւրներու պակասութիւնը շատ զգալի է: Որով իր պատմական եւ լեզուագիտական հմտութիւն ալ գժբախտաբար յայտնի չափով մը սահմանափակ մնացած է:

Եւ այս պատճառաւ մեզի վարմանալի չի թուեր, երբ հեղինակը, խօսելով Պարթեւներու մասին՝ յեցած իւր ոչ ճշգրտատու եւ պարսկական շատ մը անձիշդ աւանդութեանց հետեւող աղբիւրներու վրայ նոյն իսկ հնարաւոր կը համարի անոնց Թաթարներէ ծագում ունենալը կամ երբ, Արշակունեաց ըստ երեւոյթի ամուլ շրջանը մեկնելու համար, յառաջ կը բերէ (15—24) Խորենացւոյ Կատինայի զրոյցը իբր պատմութեան հարազատ աղբիւր: Եւ կամ երբ, պահլաւերէն լեզուի վրայ խօսելով, Պարթեւներու գաւառաբարբառը նոր լեզու մը կը համարի, որ հին պարսկերէնի հետ խառնուելով նոր բարբառի մը ծնունդ կու տայ, սակայն վերջինս իր « բնատիպ արիական հանգամանք » կը պահէ: Իսկ Արշակունեաց հարստութեան վերջին շրջանին՝ այդ բարբառն ալ « մի նոր կերպարանք կ'առնէ, մի բոլորովին օտար եւ այլազան տարր է որ կու գայ կը թափանցէ Արիականին: Այս օտար տարրը Սեմականն է, այսինքն Ասորա-Քաղդէականը » (22—23):

Հեղինակին այս օտար տարր կոչածը, իւր բացատրութիւնը գործածելով ոչ թէ « Ողոր-

դում», (31) մըն է, այլ արամական գաղափարանիշներով գրուած մաքուր պահլաւերէն է, եւ այդ արամական կամ սեմական մասերը կը կարդային այնպէս պարսկերէն, ինչպէս այսօր գերմանացին etc. այսինքն et cetera կը գրէ, սակայն կը կարդայ und so weiter: Եւ առհասարակ նախադասութեան մէջ արամական գաղափարանիշներով կը գրուէին այն բառերը, որոնք, այսպէս ըսենք, դիւրաւ կը գուշակուէին: Մեր ըսածին գեղեցիկ օրինակ մը կ'ընձեռէ Արտաշէր Ա. ին մէկ դրամին հետեւեալ ընթերցուածը՝ Mazdaian Bagi Artahschetr Malkan Malka Iran Minotschetri men Jezdan. Ինչպէս ծանօթ է «Malka», որ Թագաւոր, իշխան կը նշանակէ սեմական բառ մըն է, սակայն «Malkan Malka», կազմութիւնը սեմական լեզուներու բոլորովին օտար եւ խորթ է, այս պատճառաւ ինչպէս Nöldöke կ'առաջարկէ, պէտք է «Malkan Malka», ի մէջ պահլաւ ասութիւնը մտածել, ուրեմն Šahan Šah (Mordtmann, Die Münzen der Sasaniden, ZDMG 34, էջ 6):

Իսկ թէ Պարթեւներն իրենց հետ նոր լեզու մը բերած են, որ պարսկերէնի հետ խառնուելով հանդերձ, պարսկերէնն իր ընտանիք արիական հանգամանքը կը պահէ, անընդունելի է, որովհետեւ այս կարծիքը հաստատուած է այն սխալ ֆիրդուսիական ստուգաբանութեան եւ անձիշդ աւանդութեան վրայ, իբր թէ Պարթեւները թաթար ծագում ունին, ուրեմն նաեւ թաթարական լեզու մ'ունէին, մինչդեռ Պարթեւները թէ ծագման եւ թէ լեզուի կողմանէ որեւէ կապ չունին թաթարներու հետ եւ այս այնչափ յայտնի է այսօր, որ աւելորդ է վայրկեան մը իսկ ծանրանալ այս մասին: Վասն զի Պարթեւներն ալ այնպէս արիական ցեղին կը վերաբերին ինչպէս բուն Պարսիկները եւ իրենց մէկ գաւառականն էր, որ լեզուն պարսկերէնի մէկ գաւառականն էր, որ կը խօսուէր հիւսիսային կողմերը Պարթիա, Արիա, կը խօսուէր Սոգդիանա, Եւն, եւ յառաջ եկած բնական կերպով արիական լեզուէն դարբերուած թաթարներէն ածելով եւ փոխուելով լեզուի ձայնափոխութեան օրէնքին համեմատ: Եւ այս գաւառականն ալ Արշակունեան եւ Սասանեան շրջանին երկու գլխաւոր գաւառաբարբառներու բաժնուած կը տեսնենք, ինչպէս այսօր Տուրքանի պեղումները կը ցուցնեն: Թաթաստանի մէջ եղած այս պեղումները, զոր կատարած են զանազան գիտնականներ, այսպէս Stein, Kozlov, Pelliot, բայց գլխաւորաբար A. v. Le Coq եւն, մեր հեղինակին անծանօթ մնացած են, թէ

եւ արդէն 1908—1909 էն սկսեալ այդ գիւտին արդիւնքներն հրատարակուած են M. F. W. K. Müller-է¹, Թէ այս գիւտին արդիւնքներն ինչ մեծ նպաստ կը մատուցանեն հայերէնի հետազոտութեան եւ միանգամայն անոր համար, որ մտադրած է հայերէնի եւ պահլաւերէնի աղբյուրքները, ցուցուցած է հայագէտ մէյէ իւր Sur les mots iraniens empruntés par l'arménien (MSL XVII, էջ 242—250, Paris 1912) համառօտ բայց գեղեցիկ եւ հմուտ յօդուածով, ուր համբաւաւոր հեղինակը նորագիւտ քաղդէապահլաւ գրութեամբ գրուած մանիքէական գրութիւններու ներկայացուցած երկու (մին հարաւարեւելեան, իսկ միւսն հիւսիսային) գաւառաբարբառներու հետ համեմատելով, որոնք ինչպէս Անդրէաս ցուցուցած է, պարթեւական լեզուին տիպը կը ներկայացնեն, այն եղբակացութեան կը յանգի, Թէ հայերէնի փոխառեալ բառերն առ հասարակ հիւսիսային գաւառաբարբառին դրոշմն իրենց վրայ կը կրեն: Եւ այն բառերն, որոնց մեկնութեան համար հնագոյն ձեւերու ստիպուած էինք դիմել եւ զանոնք կանխագոյն ժամանակի փոխառութիւններ համարիլ, այսօր շնորհիւ Տուրքմանի գիւտին այդ ենթադրութիւններն ընելու պէտք չունինք եւ նոյն իսկ կարելի է համարձակիլ հաստատելու Թէ հայերէնի փոխառութիւնները գրեթէ ամէն ալ պարթեւական շրջանին եւ յետոյ եղած են (Անդ. էջ 250): Սակայն այս գործն ալ մեր բանասէր բժշկին ուշադրութենէն վրիպած կը թուի: Ուստի անիրաւութիւն մ'ըրած չեմ ըլլար կարծեմ եթէ այս գործին համար ալ եղած համարիմ մեր ջանասէր Հեղինակին այն համեստ խոստովանութիւնը, զոր ըրած է իւր Արիահայ Բառարանին համար՝ Թէ «Երբ եւրոպական նմանօրինակ հետազոտութիւնները ուսումնասիրեցի, զգացի որ իմ կարողութենէս շատ վեր գործի ձեռնարկեր եմ, բաւական չեկաւ ինձ իմ պատրաստութիւնս շատ տկար գտայ իմ ոյժերս

¹ Հմտէ նաեւ հետեւեալ հեղինակները՝ Saleman C., Manichaica, BASP 1912, էջ 1—50. Cowley, Another unknown language from Eastern Turkestan, IRAS 1911, էջ 159—166. Gauthiot R., Note sur la langue et l'écriture inconnue des documents Stein-Cowley, IRAS 1911, էջ 497—507. Կոյնէն A propos de la notation en Sogdien, Անդ 1912, էջ 341—353. Meillet, Les nouvelles langues indo-européennes trouvées en Asie Centrale, Rev. du Mois XIV, 1912, էջ 132—152. Valaux, La découverte de l'Asie Centrale, explorations d'A. Stein, de Kozlov et de Pelliot, Rev. du Mois XII, 1911, էջ 288—305. Geiger W., Die archäologischen und literarischen Funde in Chinesisch Turkestan und ihre Bedeutung für orientalische Wissenschaft, Erlangen 1912, եւ այլն:

համեմատելով գործոյն ծանրութեան եւ դժուարութեանը» (Ար. Բառ., էջ 4):

Հեղինակին տկարութիւնը մանաւանդ կը տեսնուի լեզուաբանական համեմատութեանց մէջ, այն աստիճան որ նոյն իսկ անկարող եղած կը թուի ընդէ եւ փոխառեալ բառերն իրարմէ զանազանել, եւ այս պատճառաւ զոր օր. «Պահլաւահայ ծայնաշրջութիւնը» գլխոյն մէջ պայքար, պայման փոխառեալ բառերուն տակ դասուած են այր(եմ), հայր, մայր բնիկ հայերէն բառերը (էջ 82), հրաման, հրահանգ եւն փոխառեալներուն տակ հինգ, յ-այտ, հետք եւն բնիկները: Կարելի էր այսպիսի խառնակութեանց բազմաթիւ օրինակ բերել, սակայն աւելորդ կը համարինք:

Բնական է եթէ Թ. իր բաքեանի ժամանակը ներէր առաւել կամ նուազ հմտութիւն ձեռք բերել համեմատական լեզուագիտութեան մէջ, եւ միջոցներ ունենար նորագոյն եւ կարեւոր աղբիւրներէն օգտուիլ, մենք այսօր բողոքովն տարբեր կերպարանքով հրապարակ ելած պիտի տեսնէինք «Հայ-Շրանական Ուսումնասիրութիւնը»:

Գործս Թէեւ ընդհանուր դատելով գիտական աշխարհի համար նորութիւն մը չի ներկայացներ, որովհետեւ հայերէնի եւ պարսկերէնի յարաբերութիւնները խորաքնին խուզարկուած են արդէն երեւելի հայագէտներէ՝ Հիւսէյնի, Դը Լաբարդէ, Միւլլէրէ, Մէյէ եւ ուրիշներէ, սակայն պէտք ենք միւս կողմանէ խոստովանիլ, Թէ Թ. իր բաքեան առաւել՝ նուազ յաջողած է երկու լեզուներու յարաբերութեան հոմ նիւթն ի մի ամփոփել եւ որով լեզուախոյզի մը համար ահագին դիւրութիւն մատուցած է եւ գիտցած է միանգամայն բաւական յաջող քերականական համեմատութիւններ ընել եւ ինքն ալ այս գրութեամբ վերստին այն կարծեաց հաստատութիւնը կը զօրացնէ, Թէ հայ լեզուն ձեւական կամ քերականական տեսակէտէ առ հասարակ իրանականէն մեծ ազդեցութիւն մը չէ կրած հակառակ այնչափ փոխառեալ բառերու:

Սակայն միւս կողմանէ երբեք չենք կրնար համաձայնիլ Թ. իր բաքեանի այն կարծիքին, Թէ հայ լեզուին ձեւողն ու կերպաւորողն յոյն լեզուն եղած է: Վստ զի այն շարագասութեան նմանութիւնը, զոր հայուն եւ յոյնն մէջ կը նկատենք, միայն յունարէնի առանձնաբանական մը չէր, այլ բոլոր հին հնդեւրոպական լեզուներու, եւ անոր համար լիւրջ իրաւունք

ունէր Մէյէ, երբ իւր *Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique* ի մէջ կը հաստատէր «La structure de la phrase arménienne ne diffère pas essentiellement de ce qu'on observe dans les autres langues indo-européennes anciennes» (p. 103): Եւ որովհետեւ հին հնդեւրոպական լեզուներու մէջ, ինչպէս նոյն հեղինակն այլուր (*Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, Paris 1908) կը հաւատէր «Aucun mot n'a dans la phrase une place définie et constante» (էջ 330). ուրեմն գրաբար լեզուի գրուածներուն մանաւանդ Ս. Գրքի թարգմանութեանց մէջ տեսնուած յոյն բնագրին բառերուն կարգին կամ դասաւորութեան անփոփոխ պահպանումը, ոչ թէ յունարէնի ազդեցութեան վերագրելի է, այլ գրաբարի՝ շարահասութեան մէջ ունեցած ազատութեան, որով կարելի է առանց լեզուին հոգւոյն դէմ մեղանշելու նախագասութեան մը բառերուն դիրքը շեշտին համեմատ փոփոխել եւ ոչ թէ նոր հնդեւրոպական լեզուներէն շատերու նման քերականական շարահասութեան ձեւին կապովը:

Ասով կը փութանք միանգամայն թիրեաքեանի այս գործին մասին ունեցած մեր ընդհանուր դիտողութիւնները վերջացնել աւելորդ համարելով աւելի մանրամասնութեանց իշխան որ կրնայ զմեզ հեռունները տանիլ:

Հ. Պ. ՏԵՐ-ՊՈՂՈՍԵԱՆ

ԽՈՇՄԱՆԵԱՆ Յ.՝ Ամերիկահայ Հանրագիտակ Տարե-
գիրք 1925. Պոսթըն, տպարան «Հայրենիք»,
1924, 8°, էջ 1-762:

Ճաննալ Ամերիկահայ գաղութը եւ ճանն-
ցընել զայն իր առեւտրովն ու արհեստովը, իր
կարեւոր դէպքերովն ու դէմքերովը, եղած է
այն շարժապատճառն ու նպատակը, որ ծնունդ
տուած է Ամերիկահայ Հանրագիտակ Տարեգրքին
եւ իր Հրատարակիչը կրնայ հրճուիլ, որ շատ մը
Հայերու ընձեռած է կաղանդէք մը՝ արժան
սակայն օգտաշատ:

Էջ 4—16 դուռած է Տօնացոյց Հայաստա-
նեայց եկեղեցւոյ 1925 տարւոյ, յօրինուած Բաբ-
գէն եպ. Կիւլէսէրեանէ: Էջ 31—97 «Հայերը
եւ Հայաստան 1923 Յունվար 1—1924 Յու-
լիս 31» խորագրի տակ Գէորգ Մեսրոպ կը պատ-
կերացնէ Հայ ազգին ներկայ կեանքը, անոր թիւն
(3, 105, 887) ու տարածումը, ցաւն ու միտ-
թարանքը (Անկախ Հայաստանի գոյութեանն ու

գործունէութիւնը), անոր գրին, երգին ու վրձինին
արգասիքը: Ասոր կը յաջորդին ազգային մի-
քանի գործօն տիպեր, բայց նախ «Գնահատու-
թեան խօսք մը» Ամերիկահայոց, ստորագրուած
Նուպար փաշայէն: Էջ 174—270 կը զետեղուին
գրական շարք մը արձակ ու ոտանաւոր կտորներու,
որոնց անդրանիկն է Ա. Ահարոնեանի «Սեւ
Չիաւորը»: Էջ 271—292 կան «Հայաստանի
տնտեսական վերաշինութիւնը. Հայաստան ինչեր
կը սպասէ Ամերիկայէն» եւ «Հայաստանի վերա-
շինութեան փաստեր»: Էջ 293—317 նու-
իրուած է բժշկութեան, ուր գեղեցիկ դրուագ
մը ձօնուած է Դկտր. Վ. Գազանճեանի: Ապա կը
յաջորդեն արուեստի, գեղարուեստի, գիտական
նորութիւններու, ժամանցներու վերաբերեալ
նիւթեր: Ասոնց մէջ զետեղուած են նմանապէս
(էջ 357) «Հայ պետական ներկայացուցչու-
թիւններ» եւ (էջ 428) «Ժամանակագրական
ցուցակ, կարեւոր թուականներ 1917—1924»,
Էջ 443 էն վերջ Ամերիկահայոց լրագրութիւնը,
եկեղեցիները, միութիւնները, հասցէները, յայ-
տագերներն եւն ամփոփուած են:

Տպագրութիւնն եղած է մաքուր թղթի
վրայ եւ խնամուած, շատ մը էջեր զարդարուած
են պատկերներով, յօդուածներ հիւրընկալուած
գործքին ծրագրին համեմատ: Լաւ չէր ըլլար
եթէ նեւթերու դասաւորութեան աւելի փոյթ
տարուէր: Այս պակասը սակայն կարծեմ հե-
տեւանքն է ժամանակի սղութեան եւ յօդուած-
ներու յապաղման: Բաղձալի էր, որ Տարեգրքիս
մէջ մեր հին պատմութենէն ալ մի քանի էջեր
զետեղուէին, որպէս զի ընթերցողները մեր ան-
ցեալին ալ ունենան ծանօթութիւնը, որուն պա-
կասը շատ է մանաւանդ այն տեղերը ուր հայ-
կական դպրոցներ չկան եւ հետեւաբար հայ-
կական պատմութիւնը չաւանդուիր եւ սակայն
անժխտելի կը մնայ հին պատմութեան օգուտը:
Պարբերաբար հրապարակելով գիրք մը կրնայ
ասոր նպատամատոյց ըլլալ:

Կը մաղթենք որ Խաչմանեանի ձեռնարկը
քաջալերանքի արժանանայ եւ ուրիշներն ալ
անոր հետեւելով հանեն Հանրագիտակ Տարե-
գրքեր (կարեւոր է մանաւանդ Եգիպտահայ ճոխ
Հանրագիտակ մը) եւ այսպէս Հայերն իրարու
ծանօթանան, իրարու մերձենան եւ նպաստեն
իրարու այլասերման վտանգէն զերծանելու, որ
ամէն կողմ սփռուած Հայութեան ամէնէն մեր
ձաւոր եւ սպառնացող վտանգն է արդ:

Հ. Հ. ՈՍԿԵԱՆ